

*Олена Василівна ЗАЄЦЬ,
науковий співробітник відділу бібліотечних зібрань
та історичних колекцій НБУВ,
кандидат історичних наук (Київ)*

БІБЛІОТЕКА АРХІМАНДРИТА АНТОНІЯ (ПЕТРУШЕВСЬКОГО) В СКЛАДІ ФОНДІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Досліджується життєвий шлях архімандрита Києво–Печерської лаври 1896–1909 рр. Антонія (Петрушевського) та його особова бібліотека, її надходження до Києво–Печерської лаври, а згодом до бібліотеки Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Ключові слова: архімандрит Антоній, митрополит Флавіан, бібліотека Києво–Печерської лаври, бібліотека намісника Києво–Печерської лаври Антонія.

We're studying the way of life of Archimandrite of Kiev–Pechersk Lavra 1896–1909 уу. Anthony (Petrushevskii) and his personal library, its' arrival in Kiev–Pechersk Lavra, and then to the library of the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine.

Keywords: arhymandryt Anthony, metropolitan Flavyan, library Kiev–Pechersk Lavra, library namestnyka Kiev–Pechersk Lavra Antonio.

Исследуется жизненный путь архимандрита Киево–Печерской лавры 1896–1909 гг. Антония (Петрушевского) и его личная библиотека, её поступление в Киево–Печерску лавру, а затем в библиотеку Национальной библиотеки Украины имени В.И. Вернадского.

Ключевые слова: архимандрит Антоний, митрополит Флавиан, библиотека Киево–Печерской лавры, библиотека наместника Киево–Печерской лавры Антония.

Унікальність людської особистості та її моральних цінностей може бути збережена у віках не лише у рукописних працях, пам'ятках матеріальної культури, а й у приватних книжних зібраннях, подарованих згодом громадським установам. І йдеться тут не лише про світську еліту, а й про ду-

ховенство. На жаль, в українській і російській історіографії час-по-час виникає питання про ортодоксальність і обмеженість православного духовенства. Але, як і в інших станах, у середовищі чорного духовенства були дуже різні люди. Про їхні інтереси, професійні, моральні якості можна судити з різних джерел, зокрема й із особистих бібліотек.

У відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі — НБУВ) у складі бібліотеки Києво-Печерської лаври знаходиться оригінальна колекція книг намісника Києво-Печерської лаври у 1896–1909 рр. архімандрита Антонія. Вона не внесена до друкованих каталогів Лаври 1908 і 1912 рр., однак збережена практично у цілісному вигляді. Каталог бібліотеки, надрукований самим архімандритом знаходиться в відділі. Частина книг світського характеру перебуває у центральному корпусі НБУВ, однак їхні шифри відображені в каталозі. Склад бібліотеки своєрідний, економічно-практичного напрямку, пов'язаний із життям і діяльністю архімандрита Антонія.

Мета цієї роботи — проаналізувати, чи може особиста бібліотека бути достовірним джерелом знань щодо її власника, чи є фактором книжної культури певного часу та інтересів суспільства в цілому.

Купріян Гервасійович Петрушевський народився 27 травня 1828 р. у м. Листвен Звенигородського повіту Київської губернії в родині православного священика Гервасія та Параскевії Петрушевських. Початкову освіту отримав удома. У 1838 р. вступив до повітового училища, яке закінчив за рік. У 1849 р. став студентом Київської духовної семінарії, ректором якої на той час був архімандрит Антоній (Амфітеатров) — надзвичайно вправний адміністратор і керівник. Під час навчання та проживання у бурсі Купріян познайомився з одним із кращих студентів Київської духовної академії Миколою Шерешіловим (повний сирота, тому ним опікувався Амфітеатров).

Ще студентом Купріян одружився з Констанцією, дочкою священика. Відразу по закінченні семінарії у 1850 р. був висвячений на іерея та одержав призначення до м. Катеринополя Київської губернії, де служив його батько. Отець Купріян рано овдовів і всі сили кинув на будівництво нової церкви в Катеринополі, хоч у місті було вже

дві — Воскресенська та Михайлівська. У цій новій церкві він і служив парафіяльним священиком, а також: учителем Закону Божого в Катеринопольському приходському училищі та в 6-ій артилерійській бригаді; наглядачем церковно-приходських шкіл 2-го округу Уманського повіту; головою ради училища в Умані; попечителем повітового комітету громадського здоров'я; членом повітового комітету з історичного опису церков Київської єпархії. За старанну роботу єпархіальне керівництво нагородило отця Купріяна набедреником, скуфією і камілавкою [6, с. 585]. Окрім того Київська духовна консисторія часто доручала йому, як людині проникливій і надзвичайних розумових здібностей, при тому чесній і безкорисливій, найважчі судові справи у межах Звенигородського й Уманського повітів. Ці доручення консисторії він виконував добросовісно, чим і заслужив повагу керівництва [1, с. 29].

У січні 1871 р. на запрошення свого товариша по бурсі, а на той час уже ректора Литовської семінарії, архімандрита Євгенія (Шерешилова) отець Купріян перейшов на службу до Литовської єпархії. Із цього часу до 1889 р. він переміщався одночасно з преосвященим Євгенієм із Вільно до Гродно, з Гродно до Ковно, з Ковно до Мінська, а з Мінська до Астрахані. В усіх цих переміщеннях отець Купріян завжди був співробітником і правою рукою енергійного та підприємливого єпископа Євгенія.

Незважаючи на те, що на отця Купріяна покладалися обов'язки завідуючого господарською частиною, він ніде не нажив собі ворогів і заздрісників, бо хоч і був повсякчас там, де оберталися значні кошти, завдячуючи отцю Купріянові все завжди було прозоро та чесно і закінчувалося очікувано хорошим результатом — будівництвом шкіл, церков, заводів чи інших установ. Це досягалося завдяки глибокому знанню економічних обставин, законодавства, особистому контролю бухгалтерії, глибокій вірі та наполегливості отця Купріяна та єпископа Євгенія.

Будучи економом Гродненського архієрейського дому, отець Купріян був також депутатом від духовенства у Гродненській палаті кримінального та цивільного суду, членом Гродненського будівельного присутствія. За старанне виконання цих обов'язків Священний Синод у 1874 р. нагородив його наперсним хрестом. 30 травня 1875 р. відбу-

лося переміщення отця Купріяна до Ковенської єпархії, де він також був економом Ковенського архієрейського дому. 9-го липня 1878 р. він посів таку саму посаду в Мінській єпархії. Крім того, отець Купріян тут став ще старшим членом ревізійного комітету Мінської духовної семінарії, членом правління духовного училища, депутатом Мінського комітету громадського здоров'я, членом присутствія із забезпечення православного духовенства, казначеєм Мінського Миколаївського братства, ревізором духовного училища, єпархіального попечительства, консисторії, жіночого єпархіального училища. Також отця Купріяна було призначено тимчасовим членом Мінської духовної консисторії [1, с. 30].

Виконання одночасно всіх цих доручень вимагало від отця Купріяна ґрунтовних знань діловодства та законодавства, а також уміння чітко та ясно формулювати вимоги, пояснити іншим, як саме слід усе робити правильно. Звісно, такі знання складно було набути лише з досвіду, вони потребували опрацювання книг, розпоряджень Синоду, інших звітів зразкових організацій усієї імперії, для чого отець Купріян замовляв літературу з різних куточків держави. Водночас, старанно виконуючи складні обов'язки на численних різноманітних господарських посадах, цей духовний чоловік не прагнув особистої винагороди. Єдиним його надбанням у 50 років був досвід. Лише у 1878 р. указом Святого Синоду отця Купріяна возвели у сан протоієрея.

У 1881 р. він разом із єпископом Євгенієм переїхав до Астраханської єпархії, де почав роботу на посаді духівника для ставлеників при архієрейському домі та секретаря Астраханського комітету православного місіонерського товариства. Згодом став секретарем правління духовної семінарії, членом комісії для перевірки кандидатів на посади псаломщиків, старшим членом будівельного комітету з перебудови Астраханської єпархіальної бібліотеки та з будівництва нового корпусу при жіночому єпархіальному училищі, економом архієрейського дому, завідуючим Покровсько-Болдинським Астраханським монастирем і членом комітету Каспійських рибних і тюленьчих промислів. Як засвідчують «Формулярні списки братії за 1907 р.», за старанну службу на цих посадах отець Купріян 15 травня 1883 р. був нагороджений орденом Св. Анни 3-го ступеня, а 5 квітня 1887 р. — 2-го ступеня [13, спр. 358. арк. 5]. За цей час в Астрахані побу-

дували жіноче епархіальне училище, відкрили епархіальну бібліотеку, книжковий склад, запровадили братство для боротьби з розколом і сектами, перебудували Троїцький кафедральний собор (на приватні кошти прибрали неефективне опалення та удосконалили акустику, поновили розпис) [3]. Особливо багато зусиль доклав отець Купріян у справі відкриття Воскресенсько-Мироносицького жіночого монастиря біля Чорного яру. Щодо цього він розійшовся у поглядах зі своїм другом, преосвященним Євгенієм, який із недовірою поставився до намірів К. Ф. Полієвктової (згодом — ігумені Євсевії) котра організувала притулок для калмицьких дітей у своєму маєтку, а потім взялася заснувати жіночий монастир біля Чорного Яру. Купріян Гервасійович допомагав їй в організації та не вважав за можливе поступитися єпископу Євгенію, хоча й бачив його упередженість [8, с. 5].

У серпні 1889 р. єпископа Євгенія призначили єпископом Ставропольським і Катеринодарським. Протоієрей Купріян попросив місячну відпустку для поїздки на батьківщину на поклоніння Київським святиням. У Києві під час служби підійшов до митрополита Платона. Той саме шукав людину на посаду економа Києво-Софійського митрополичого дому і запропонував отцю Купріяну цю посаду. 21 вересня 1889 р. отець Купріян був звільнений за власним бажанням із посади завідуючого господарством Астраханського Покровсько-Болдинського монастиря. Тоді само правлінням Астраханської духовної семінарії за 3-річну роботу йому була оголошена подяка з занесенням у службовий список. Преосвященний Євгеній також надіслав найкращу характеристику протоієрею Купріяну. Уже 30 вересня 1889 р. отець Купріян приступив до виконання обов'язків економа Києво-Софійського митрополичого дому [13, , спр. 358, арк. 8].

Треба сказати, що простому протоієреєві Купріяну був уже 61 рік. Але його ім'я як гарного господарника та чесної людини було знане у багатьох епархіях імперії. Під час чисельних переміщень він щоразу стикався з новими економічними обставинами, різними людьми, давно усталеними порядками, що не завжди охоче піддавалися зміні. Отець Купріян багато працював особисто, чим спонукав до діяльності інших людей, учив порядку. Цього він досягав досвідом, науковою самоосвітою та саморозвитком, оскільки

знань, отриманих в семінарії сорок років назад, давно було недостатньо. Тому, в отця з часом накопичувалася власна бібліотека з книг переважно економічного напрямку.

Практичний досвід і отця Купріяна, і єпископа Євгенія був достатнім, щоб не боятися братися за будь-яке підприємство самостійно. У Ставрополі єпископом Євгенієм було побудовано свічний завод, притулок для бездомних дітей, богадільня для людей похилого віку, запроваджено дві посади місіонерів, побудовано архієрейський дім. Правда, під час тих роз'їздів єпископ застудився, після чого так і не видужав [7, с. 20].

Помітним результатом роботи отця Купріяна стала діяльність на посаді голови правління Київського єпархіального свічного заводу. Першою дією, що позитивно вплинула на господарство заводу була позика 50 000 руб. у той час, коли вартість самого заводу складала близько 40 000 руб. Уже в перший рік роботи постачальники переконалися у його надійності. Ще завод придбав власну воскобілильню у Проневському митрополичому гаю, де була сонячна ділянка з великою кількістю води. За кілька місяців тут були створені житлові будинки, господарчі сараї з сотнями ліжок для біління та п'ятиаршинним парканом навколо всієї ділянки. Завдяки цьому свічний завод став повним господарем своєї справи. Правда, борг заводу досяг значних розмірів, однак і його вартість збільшилася до 200 000 руб. Отець Купріян особисто цікавився всіма подробицями ведення господарства: всьому визначав місце і час, завів зразковий порядок у заводській виробничій звітності та бухгалтерії. Будучи головою правління заводу, він провів усі дозволені законом заходи щодо припинення торгівлі парафіновими свічками приватними особами.

Незважаючи на такі жорсткі з його боку заходи, він залишився в пам'яті поблажливим до людських недоліків і за чотири роки діяльності на посаді голови правління свічного заводу запам'ятався незлобивістю та терпінням. Коли у 1900 р. його вітали з 50-річним ювілеєм служби, то правління заводу з гордістю похвалилося, що вартість заводу тепер 400 000 руб. і з наступного року він не матиме ніяких кредитних зобов'язань [1, с. 10]. За старанну роботу отець Купріян 27 травня 1891 р. був нагороджений орденом святого Володимира 4-го ступеня.

У 1896 р. відкрилася вакансія намісника Києво-Печерської лаври. І хоча отець Купріян був не ченцем, а вдівцем, указом Святого Синоду № 2928 від 14 червня 1896 р. він був призначений на цю посаду [13, спр. 358, арк. 12]. 5 липня 1896 р. у Ближніх Печерах святого Антонія Києво-Печерської лаври отець Купріян прийняв чернечий постриг від настоятеля Києво-Видубицького монастиря архімандрита Євлогія. Ім'я, яке було йому дане в чернецтві, — також Антоній. А 10 липня, у день пам'яті однойменного ангела по чернецтву, новий намісник був введений у сан архімандрита.

Деякого суму додавало лише те, що у серпні 1896 р. із посади єпископа Могилівського та Мстиславського був звільнений за власним бажанням єпископ Євгеній. Стан його був тяжкий, усе своє майно (колекцію монет, бібліотеку) він заповів Могилівській жіночій гімназії, особистий архів — Могилівській консисторії (нині зберігається у Литовській республіці [12]). Восени 1896 р. по дорозі до Криму він заїхав до свого товариша в Київ, але, зважаючи на поганий стан здоров'я, змушений був зимувати, тут і помер 22 березня 1897 р.

Тим часом, архімандрит Антоній, який звик усе життя працювати, запалив Лавру новою ідеєю — реставрацією розписів Успенського собору Києво-Печерської лаври, за що 30 квітня 1902 р. Святий Синод нагородив його Біблією. Мав архімандрит Антоній також інші відзнаки. Так, князь Болгарський, коли був у Києві, 5 липня 1902 р. відзначив його за громадські справи болгарським орденом. Медаллю за надання допомоги пораненим воїнам у роки Російсько-Японської війни нагородив архімандрита Антонія Червоний Хрест. А 17 липня 1900 р. із нагоди 50-річчя служби в священницькому сані він отримав орден Св. Анни 1-го ступеня від імператора [13, , спр. 358, арк. 16–17].

Дружні стосунки склалися в архімандрита з новим митрополитом Київським і Галицьким, священно-архімандритом Києво-Печерської лаври Флавіаном, який 1 лютого 1903 р. був призначений на цю посаду.

У наш час Наталія Удод із Державної історичної бібліотеки України досліджувала діяльність митрополита Флавіана та виявила, що у 1904–1905 рр. за його кошти було побудовано багато установ Лаври: Благовіщенська церква

при митрополичих покоях, на яку митрополит Флавіан витратив близько 175 000 руб. власних коштів, Лаврська лікарня, в якій забезпечив утримання лікарів. Вона була розміщена у триповерховому кам'яному корпусі та розділена навпіл церквою Пресвятої Богородиці. Одна половина — лікарня для ченців, друга — для мирського населення. На той час лікарня була найкращою у Києві. У воєнний період тут був госпіталь для поранених. На будівництво лікарні митрополит Флавіан витратив особистих 76 000 руб. і залишив на утримання ще 60 000 руб. Також митрополит Флавіан займався облаштуванням училища для дітей у Лаврі. На це він виділив 40 000 руб. і 20 000 руб. на подальше утримання. Митрополит Флавіан залишив Лаврі прекрасну бібліотеку, для якої збудував окреме приміщення. Ще на початку 1908 р. митрополит Флавіан зробив пожертву 20 000 руб. для бібліотеки, був складений кошторис на побудову кам'яної споруди на суму 36 279 руб. 32 коп., і в лютому того самого року почалися роботи. Наталія Удод з'ясувала, що сам Флавін був сором'язливим, не вмів шукати добродійців, але охоче віддавав своє. З архівних документів відомо, що він свою частину доходів за службу перераховував на окремий рахунок у Лаврському казначействі, звідки мали брати гроші на виконання робіт [8].

Правда, виникає суперечність, яким чином сором'язливий від природи митрополит Флавіан спромігся вести таке масштабне будівництво у Лаврі, до того займаючись лише проповідницькою та місіонерською роботою. Пояснити це можна лише тим, що роботами керував практичний архімандрит Антоній — намісник Києво-Печерської лаври.

Про великий авторитет архімандрита Антонія як доброго господарника свідчить той факт, що коли він попросив поховати себе після смерті в Києво-Печерській лаврі біля Різдово-Богородицької церкви на Дальніх Печерах, то, не зважаючи на те, що на Печерську була фортеця під керівництвом Головного інженерного управління і поховання при церквах, які знаходилися в Печерській цитаделі, були заборонені з 1850 р., государ імператор 11 травня 1904 р. дозволив поховати архімандрита Антонія там, де він просив, зважаючи на його півстолітню працю на благо церкви, зокрема більше восьми років намісництва в Лаврі «не без користі для останньої» [14, спр. 151, арк. 19].

23 серпня 1909 р. архімандрит Антоній подав прохання Святому Синодові про звільнення з посади намісника Києво-Печерської лаври з залишенням у складі братії та про переміщення на цю посаду намісника Почаївської лаври архімандрита Амвросія. Дещо дивним видається, що архімандрит Антоній давав поради Святому Синоду, однак, уже 30 вересня того самого року його прохання було задоволене [14, спр. 151, арк. 50].

Ще одна риса отця Купріяна, або архімандрита Антонія, яку відзначали всі без винятку сучасники — надзвичайна скромність, простота, тихість і спокійність. Навіть ставши архімандритом Києво-Печерської лаври, він залишився тим само скромним і добрим сільським батюшкою, що відзначалося у багатьох листах ювілярові з нагоди 50-річчя священницької діяльності [1, с. 12–33]. Про свою діяльність в Києво-Печерській лаврі та все, що було зроблено за 13 років намісництва, архімандрит Антоній лише доповів у Короткій статистичній записці про службу на посаді намісника Києво-Печерської лаври [2].

Будуючи приміщення для бібліотеки митрополита Флавіана, він знайшов найкращих майстрів, слідкував за підрядами, згодом бачив, як відкривалася бібліотека, як вийшов із друкарні Києво-Печерської лаври її напрочуд ошатний і недешевий каталог. Але сам архімандрит Антоній не став приєднуватися до слави митрополита як просвітника Лаври. Навпаки, маючи дуже цінну власну бібліотеку економічно-практичного змісту, він самотужки видрукував на друкарській машинці її каталог («Систематический каталог библиотеки наместника Киево-Печерской лавры архимандрита Антония 1896-1909 гг.» нині зберігається у фондах ІР НБУВ [5]), а по смерті заповів усі книги разом із каталогом передати до фундаментальної бібліотеки Києво-Печерської лаври, що знаходилася на другому поверсі Лаврської дзвіниці [13, спр. 751, арк. 20]. Оскільки каталоги бібліотеки Києво-Печерської лаври вийшли в 1908 і 1912 рр., а помер архімандрит Антоній у жовтні 1912 р., його бібліотека не ввійшла до друкованих каталогів, а залишилася окремою одиницею у складі бібліотеки Києво-Печерської лаври.

Після подій Громадянської війни Духовний собор Києво-Печерської лаври сам звернувся до Київського губернсько-

го комітету охорони пам'ятників мистецтва та старовини з проханням взяття під охорону бібліотеку Києво-Печерської лаври та бібліотеку митрополита Флавіана, що й було зроблено 20 червня 1921 р. [13, спр. 751, арк. 75]. Але Київський губернський комітет охорони пам'ятників мистецтва та старовини не міг забезпечити охорону, тому, коли новостворена Академія наук звернулася із проханням про передачу бібліотеки Лаври та митрополита Флавіана до Всенародної бібліотеки України, її прохання було задоволене. Академія відрядила для прийому майна Я. Стешенка, який 20 серпня 1921 р. на підставі мандату прийняв від представника Київського губернського комітету охорони пам'яток старовини та мистецтва Ф. Морозова фундаментальну бібліотеку Лаври та бібліотеку митрополита Флавіана за друкованими каталогами. Книгозбірні передавалися у відання Академії із залишенням їх на місці без права вивозу, про що склали відповідний акт. Засідання управи Всеукраїнської академії наук постановило доручити догляд за бібліотеками Ф. Морозову. Коли у 1925 р. Академією була проведена перевірка бібліотеки Лаври, виявилось, що, крім книжок, записаних до друкованих каталогів, є ще близько 4 000 книг. У цю кількість входила й бібліотека архімандрита Антонія.

«Протокол от 30 октября 1931 г. по реализации приказа сектора науки Наркомпроса о перемещении книжных фондов из монастырских помещений» свідчить, що наказом від 22 серпня 1930 р. Сектор науки Наркомосу ухвалив рішення про переміщення бібліотеки Лаври та Флавіана до будинку Всенародної бібліотеки України [4, арк. 91]. Однак бібліотека митрополита Флавіана була повернута музейному містечку на прохання його директора П. Курінного.

Нині бібліотека архімандрита Антонія як складова частина бібліотеки Києво-Печерської лаври зберігається у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського по вул. Володимирській, 62 у тому самому складі, в якому була передана Всенародній бібліотеці України у жовтні 1921 р. Вона становить 859 назв. На книгах стоїть печатка «Библиотека архимандрита Антония 1896–1909 р. наместника Киево-Печерской лавры».

Склад колекції напрочуд оригінальний. Сам архімандрит поділив свою бібліотеку на такі розділи: Святе

Письмо, патрологія, богослов'я (догматичне, порівняльне, моральне), аскетика, повчальне читиво, богослов'я пастирське, гомілетика, законодавство церковне, законодавство цивільне, літургіка, дослідження про богослужіння, церковний спів, церковна археографія і іконографія, біблійна історія, церковна історія, всесвітня історія, російська історія, агіографія, церковна ієрархія та опис епархій, біографії та послання ієрархів російської церкви, життєписи визначних осіб чорного та білого духовенства, описи російських монастирів, соборів і церков, описи чудодійних ікон, історія духовних навчальних закладів, розкол і сектантство, місіонерство, благодійні братства і товариства, політика й актуальні питання сучасності, філософія і психологія, педагогіка, словесність, природничі науки і сільське господарство, медицина, періодичні видання.

Богослов'я у збірці представлене переважно практичними бесідами сучасників архімандрита Антонія: Амвросія, митрополита Санкт-Петербурзького, Н. А. Астаф'єва Василя Жудро, А. К. Волнина, А. А. Глаголева, Е. Кочергіна, В. Рибінського, М. Скабалановича, К. Чемена, Георгія Ярошевського, Б. І. Гладкова, К. П. Победоносцева, Н. Теодоровича, І. Троїцького, А. Алексеева, Д. Богдашевського, Веніаміна Юсупова, П. Я. Світлова, Н. І. Флоринського, М. Ф. Ястребова, В. Нікольського, В. Ф. Певницького, А. І. Булгакова, М. Стелецького, М. М. Щуцького, С. Апраксіна, С. Нилуса, М. Алабовського, І. Ганницького, С. Дерябіна, Євгенія (Шерешилова), М. Златоверховникова, І. М. Кіллена, П. П. Кудрявцева, А. Рождественського, В. М. Скворцова, І. Яроцького, Антонія Храповицького, Платона Городецького, Дмитрія Муретова, Іоанікія Єфремова, І. Королькова, І. Машкевича, Д. Соколова, Ф. І. Титова.

Тогочасне церковне та цивільне законодавство — інструкціями для ведення документації заводів, монастирів, збірниками законів для присяжних засідателів, розбору випадків у монастирях і в справах консисторії для суду над священиками тощо. Значний розділ в бібліотеці складає збірка літургій і церковної археології. Ще більший — книги з історії церкви, зокрема, житійна література, біографічні дослідження священиків, значна колекція привітань відомим архіпастирям усієї Російської імперії. Також це іс-

торичні дослідження багатьох церков і монастирів, благодійних товариств, зроблені сучасниками архімандрита та подаровані йому з великою повагою, про що свідчать дарчі написи на книгах. Цікавий добір матеріалів також із церковного співу, записаний рукою отця Купріяна ще в часи роботи в Катеринополі та Мінську.

Таким чином, бібліотека Києво-Печерської лаври містить, окрім книг, що внесені до друкованих каталогів 1908 і 1912 рр. [9; 10], ще багато літератури, яка надійшла після їх створення. Це зокрема, бібліотека архімандрита Антонія, що відображає професійну діяльність архімандрита та засвідчує його широкий світогляд, інтереси, відповідність тим християнським ідеям, служінню яким він присвятив життя. Бібліотека архімандрита є фактором книжної культури кінця ХІХ – початку ХХ ст. і дає уявлення про інтереси суспільства в цілому.

- 1 *50-летний юбилей священства архимандрита-наместника Киево-Печерской лавры о. Антония* [Текст]. – К. : Тип. Император. ун-та Св. Владимира, 1900. – 33 с.
- 2 *Антоний*, архимандрит. Краткая статистическая заметка о моей службе в должности наместника Св. Киево-Печерской лавры [Текст] / архимандрит Антоний. – К. : Тип. Киево-Печерской лавры, 1911.
- 3 *Евгений* (Шершило / Шершило) [Электронный ресурс] // Русское православие. – Режим доступа : http://www.ortho-rus.ru/cgi-bin/rs_file.cgi?2_546. – Название с экрана.
- 4 *ІА НБУВ*, оп. 1, № 339. – Протокол от 30 октября 1931 г. по реализации приказа сектора науки Наркомпроса о перемещении книжных фондов из монастырских помещений.
- 5 *ІР НБУВ*, ф. 160, № 2954.
- 6 *Киевские епархиальные ведомости*. – 1900. – № 13. – Неофициальная часть.
- 7 *Н. П.* Преосвященный Евгений, бывший епископом Могилевским и Мстиславским (биографический очерк) [Текст] / Н. П. – Могилев на Днепре, 1906. – 26 с.
- 8 *Пальмов Н.* Памяти архимандрита Антония (Петрушевского), бывшего наместника Киево-Печерской лавры [Текст] / Н. Пальмов // Астраханские епархиальные ведомости. – 1912. – № 31.
- 9 *Систематический каталог книг библиотеки Киево-Печерской лавры*. – Т. 1. – К., 1908 [Электронный ресурс] // НБУВ. – Режим доступа : http://irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/00000303.pdf. – Название с экрана.
- 10 *Систематический каталог книг библиотеки Киево-Печерской лавры*. – Т. 2. – К., 1912. [Электронный ресурс] // НБУВ. – Режим

доступа : http://irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/00000304.pdf. – Название с экрана.

- 11 Удод Н. Книжкова колекція Митрополита Флавіана – історичне минуле і сьогодення [Електронний ресурс] / Наталія Удод // Національна історична бібліотека України. – Режим доступу : <http://dibu.elau.org/page>. – Назва з екрану.
- 12 ЦДВА Литви, ф. 1210, 136 справ, 1828–1914 рр.
- 13 ЦДІА України, ф. 128, оп. 1.
- 14 ЦДІА України, ф. 128, оп. 2, мон. дела.

Заєць О. В. Бібліотека Архімандрита Антонія (Петрушевського) в складі фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Досліджується життєвий шлях архімандрита Києво–Печерської лаври 1896–1909 рр. Антонія (Петрушевського) та його особова бібліотека, її надходження до Києво–Печерської лаври, а згодом до бібліотеки Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Він був відомим у дореволюційній Росії господарником: побудував нову церкву в Катеринополі Київської губернії, був економом архієрейських домів в Вільно, Гродно, Ковно, Мінську, Астрахані переміщаючись разом з призначеннями єпископа Євгенія (Шершилова), економом Києво–Софійського митрополичого дому, намісником Києво–Печерської лаври. Архімандрит Антоній багато працював особисто, чим спонукав до діяльності інших людей, учив порядку, систематизації бухгалтерської звітності. Цього він досяг досвідом, науковою самоосвітою й саморозвитком, тому в отця з часом накопичилася власна бібліотека з книг переважно економічного напрямку. Після смерті за заповітом усі його книги передалися до фундаментальної бібліотеки Києво–Печерської лаври.

Ключові слова: архімандрит Антоній, митрополит Флавіан, бібліотека Києво–Печерської лаври, бібліотека намісника Києво–Печерської лаври Антонія.

Zaets Elena. Library Archimandrite Anthony (Petrushevskii) as part of the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine.

We're studying the way of life of Archimandrite of Kiev-Pechersk Lavra 1896–1909 уу. Anthony (Petrushevskii) and his personal library, its' arrival in Kiev-Pechersk Lavra, and then to the library of the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine. He was known in the pre-revolutionary Russian business executive: he built a new church in the province of Kiev Katerinopol, was steward of the bishop's house in Vilna, Grodno, Kovno, Minsk, Astrakhan, was moving together with the appointment of bishops Eugen (Shereshilov), then he was a steward of the Kiev-Sofia a metropolitan home, governor Kiev-Pechersk Lavra. Archimandrite Anthony worked personally than called for the activities of other people, teaching others, ordering accounting. He succeeded experience, scientific self-education and self-development, so his father eventually accumulated its own library of books mainly on economics.

All his books were transferred to the fundamental library of Kiev-Pechersk Lavra after his death.

Keywords: arhymandryt Anthony, metropolitan Flavyan, library Kiev-Pechersk Lavra, library namestnyka Kiev-Pechersk Lavra Antonio.

Заец Елена Васильевна. Библиотека архимандрита Антония (Петрушевского) в составе фондов Национальной библиотеки Украины имени В.И. Вернадского.

Исследуется жизненный путь архимандрита Киево-Печерской лавры 1896–1909 гг. Антония (Петрушевского) и его личная библиотека, её поступление в Киево-Печерску лавру, а затем в библиотеку Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского. Он был известным в до-революционной России хозяйственником: построил новую церковь в Катеринополе Киевской губернии, был экономом архиерейских домов в Вильно, Гродно, Ковно, Минске, Астрахани, перемещаясь вместе с назначениями епископа Евгения (Шершилова), потом экономом Киево-Софийского митрополичьего дома, наместником Киево-Печерской лавры. Архимандрит Антоний много работал лично, чем призывал к деятельности других людей, учил порядку, систематизации бухгалтерской отчетности. Сам он достигал успехов опытом, научным самообразованием и саморазвитием, поэтому в отца со временем накопилась собственная библиотека из книг преимущественно экономического содержания. После смерти по завещанию все его книги передали в фундаментальную библиотеку Киево-Печерской лавры.

Ключевые слова: архимандрит Антоний, митрополит Флавиан, библиотека Киево-Печерской лавры, библиотека наместника Киево-Печерской лавры Антония.